

Els pous de glaç de Berga, la Pobla i Bagà

per RAMON COROMINAS i JAUME COROMINAS

La necessitat de poder disfrutar tot l'any d'aquest producte refrigerant per a la utilitat pública (malalts, refresc i conservació d'aliments) en unes èpoques en què la producció artificial encara no era possible va forçar a enginyar uns magatzems que aïllats convenientment de la temperatura exterior oferissin garantia de conservació al dit producte. Aquests magatzems per tractar-se de veritables pous i pel seu contingut van ésser anomenats pous de glaç.¹

A la nostra comarca probablement n'hi ha algun altre de la mateixa manera que n'hi ha d'altres en diferents comarques, però a tall d'exemple creiem que els tres que hem pogut localitzar i que encapçalen el present article són suficients per poder-ne fer una descripció.

Una característica comuna d'aquestes construccions, a més a més de la forma, era la seva ubicació. Tots tres estan protegits al màxim de la insolació i tots tres són propers a un riu o rierol, condició indispensable tant per l'obtenció del glaç² com per a la seva conservació. El de Berga es troba situat al peu de la baga de Queralt, prop de la font del Querot, sobre mateix de la riera de Metge i molt a prop dels únics xalets que hi ha en aquell indret. El de La Pobla es troba tocant a la pista que una vegada travessat l'Arija ens porta al monestir, a sota mateix d'aquest, a la mateixa entrada d'una altra pista que condueix a una granja. Els vestigis del pou de Bagà es troben dins la piscifactoria d'ICONA, entrant a mà esquerra, a la mateixa entrada d'una de les rases que vessen l'aigua

al Bastareny.

La forma dels pous

Tal com es pot apreciar en el dibuix que acompanya aquest treball la seva forma consisteix senzillament en uns pous verticals de dimensions variables —segons les necessitats de cada lloc— coberts amb una cúpula i amb una obertura lateral de càrrega i descàrrega situada per dessota de la volta i orientada al cantó bac, per tal d'evitar al màxim l'exposició solar, pluja, etc., servia de cambra d'aire fred que impedia l'entrada de l'aire càlid. També ens consta que disposaven de desguassos en la part inferior, la qual cosa no hem pogut comprovar.

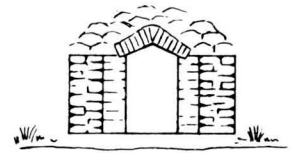
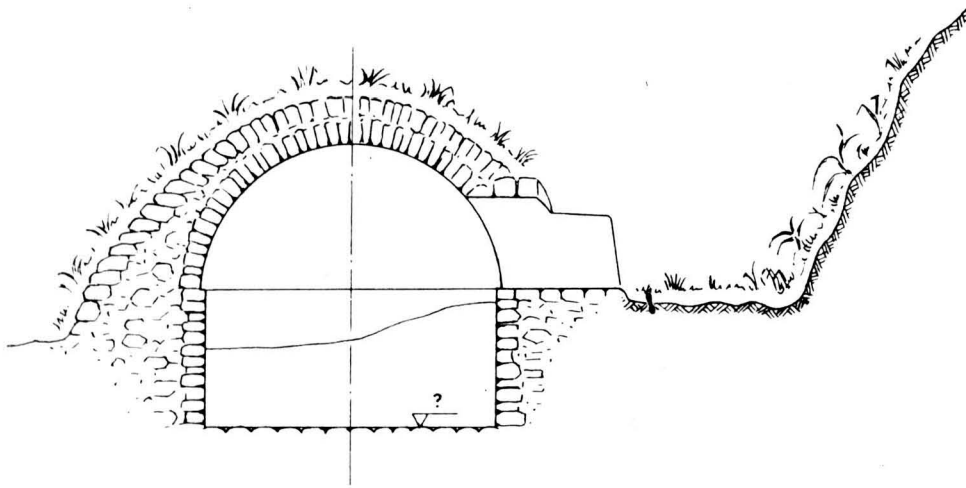
El gruix de terra que cobreix aquestes obres ha fet que tota mena de vegetació hi hagi arrelat, fins i tot un pi de respectables dimensions en el de Berga, esdevenint uns turonets embrossats que es confonen fàcilment amb qualsevol altre accident del terreny.

Com es pot veure el més gran de tots és el de Berga, però pel que fa a la qualitat d'obra el supera el de la Pobla. Aquest té una bonica cúpula semiesfèrica realitzada amb pedra i morter on es pot apreciar l'empremta dels cintres, detall que ens dóna a conèixer la tècnica emprada en la seva construcció. Aquesta tècnica també es fa palesa en el graó que es forma al voltant del pou a l'inici de la volta, que servia per recolzament dels mateixos, evitant així els forats laterals. Malauradament, però, el fet d'haver es-

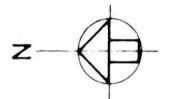
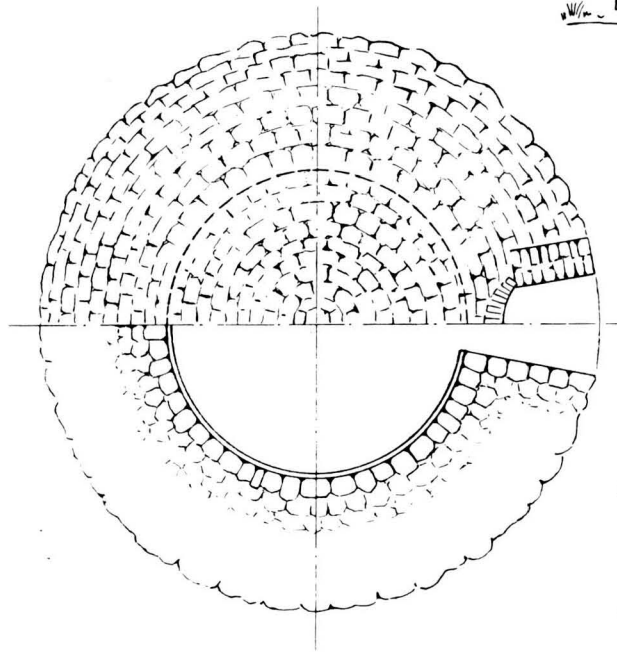
tat convertit en femer fa que solament es pugui apreciar una petita part de la seva superfície lateral —que també és de molt bona qualitat— i no se sàpiga de forma precisa la seva fondària.

El de Berga d'una factura més matussera es pot contemplar en tota la seva grandària. S'hi accedeix per una estreta obertura que en forma de passadís i un xic de pendent que travessa tot el gruix de la base de la cúpula (3'5 m aprox.) ens situa al peu del pou, on amb la deguda il·luminació es pot veure tota la cavitat. La cúpula és cònica, realitzada també amb pedra i morter, seguint la mateixa tècnica que el de la Pobla per sostenir-la mentre es construïa. A la cúspide —i com excepció, ja que no és freqüent— a la manera de clau de volta hi ha un forat quadrat tapat amb una llosa, la utilitat del qual desconeixem. Sabem que en el pou de Berga hi emmagatzemaven indistintament glaç o bé neu.³ Això ens fa pensar que potser quan hi posaven neu i el tenien ple arran de l'entrada, per tal d'encabir-hi més l'acabarien d'omplir utilitzant l'obertura superior.

Del pou de Bagà solament en queden els vestigis del revestiment lateral, de manera que probablement si no s'hagués conservat el seu record en la toponímia hagués estat difícil la seva identificació. Té un diàmetre superior al de la Pobla (5'2 m), i s'hi poden apreciar un reng de forats situats a l'inici de la volta que indiquen clarament que s'utilitzaren per empotrar el bigam dels cintres per a la construcció mateixa.

POU DE GLAÇ DEL MONESTIR
LA POBLA DE LILLET

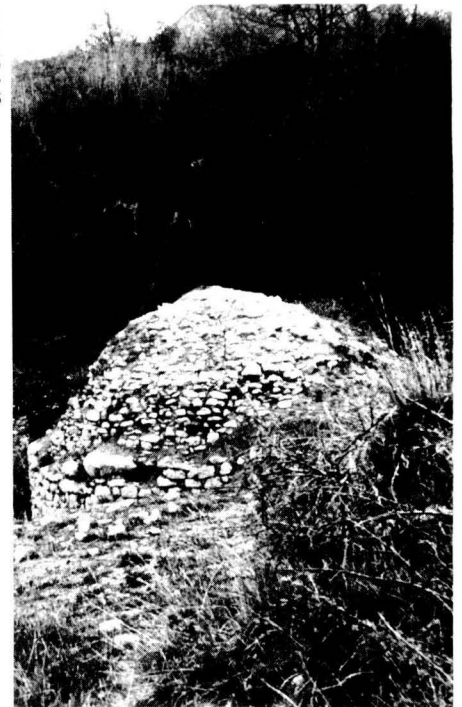

0,5 1 2 3 m.

J. PUNTAS

J. PUNTAS

Pou de glaç de la Pobla de Lillet fa uns set anys.

La situació enclotada i ombrívola és important per un pou de glaç.

Desconeixem l'època en què foren construïts, però sembla que proliferaren durant el s. XVII. Del de la Pobla i el de Bagà no en coneixem cap dada, la qual cosa ens sorprèn, car en el llibre II de *Les Baronies de Pinós i Mataplana*, on se'n dona a conèixer tants aspectes de la vida d'aquestes dues viles, no se'n fa cap esment. Pensem que basant-se aquesta obra amb documentació majorment dels segles XIII-XV, potser en aquests segles no l'empraven o bé no l'emmagatzemaven.

El pou de glaç de Berga

Sortosament, en el cas de Berga hi ha força documentació al respecte. En els clavaris (llibre de comptes) dels segles XVII-XIX sovintegen els arrendaments de la neu que solien ser anuals. Dos documents de molt interès per la quantitat de dades que aporten, són els que encapçalats pels títols de *Pous de Glas y Facultat de Vendrer Gel* l'un i *Tabba del arrendament dels Pous de Glas, y facultat de vendrer Glas y neu en la Vila y univervitat de Berga* l'altre, ens donen a conèixer la normativa establerta al 1724 i 1742-1748 respectivament sobre les condicions d'arrendament i venda.

Per aquests documents —i l'existència d'un d'ells— sabem que els pous es trobaven ubicats a la pineda (baga de Queralt) prop de la font del Querot, i que n'hi havia més d'un, ja que parlen "dels pous". En el document datat al 1724, el període d'arrendament era de dos anys, en l'altre (que no està datat però està registrat amb la documentació compresa entre 1742-1748) és d'un any, període que va prevaldre mentre va durar aquesta activitat.

El comú de la vila de Berga arrendava els seus pous subhastant-los o venent-los a l'encant valent-se d'un funcionari o corredor, al qual l'arrendatari també havia de pagar 10 rals "*per son treball de encantar*". El preu d'arrendament per cadascun dels dits dos anys, es feia efectiu amb dues pagues, l'una per la Mare de Déu d'Agost i l'altre per Tots Sants, havent de donar les oportunes garanties pel seu compliment a la coneguda dels senyors regidors.

La formalització de l'arrendament els feien els "magnífics" Regidors de la Vila amb totes les de la llei, mitjançant una acta notarial les despeses del qual anaven a càrrec de l'arrendador.

Les condicions o pactes eren els següents:

L'arrendatari era obligat a tenir provisió de neu o glaç per a la vila, raval i batllia des del dia de Pasqua de Ressurrecció fins al dia 15 de novembre inclús, en pena de 5 sous per cada vegada que era trobat no tenint-ne. La neu o glaç l'havia de vendre a la menuda a raó de dos diners la lliura, però tenint la llibertat de poder-la vendre als forasters, per endur-se-la, al preu que cregués convenient. Els 5 sous del ban eren repartits, dos per l'obra de l'església i els altres tres per l'oficial i cort que efectuava l'execució.

La neu destinada a Queralt per refresc l'havia de vendre al mateix preu que a la vila, a raó de dos diners per lliura. Es prohibia que cap altra persona fora de l'arrendatari pogués vendre neu o glaç en dita vila en pena de 3 lliures a repartir, una per l'obra de l'església, una per l'acusador i l'altra per l'oficial i cort que feia l'execució. El glaç o neu s'havia de vendre en el trajecte comprès entre el collet de la Plaça Cremada i Els quatre cantons. També es prohibia que cap persona fora de l'arrendatari pogués vendre qualsevol gènere de vins refrescats, el qual quedava obligat a tenir-ne des del primer dia de maig fins al 8 d'octubre inclús i a vendre'l a tasses o "beïres" (porrons) i no altrament, en pena d'una lliura repartida tal com s'ha anat dient; quedant obligat, però, a pagar 15 rals per càrrega de vi que venia a l'arrendatari de la taverna.

L'arrendatari de l'aiguardent quedava obligat pel refresc d'aquest a comprar el glaç o neu a la tenda de l'arrendatari en pena de 3 lliures repartidores tal com hem anat repetint. Durant el temps de refresc (suposem des del dia de Pasqua fins al 15 de novembre) se l'afranquia d'anar a la guerra o a sometents.

També amb pacte l'arrendatari "*ames del preu y prometra*" havia de donar al convent de Sant Francesc 8 lliures de neu o glaç cada dia durant quatre mesos seguits solament, i als Srs. Regidors tres quintars cada any sempre que els convingui.

Els pactes o condicions que acabem d'exposar corresponen a les disposicions del document de 1724, i l'hem preferit pel fet que ens ha arribat íntegrament, mentre que l'altre és un xic mutilat. De totes formes, fora del període d'arrendament i alguna altra petita modificació en algun dels seus apartats ve a ésser una còpia de les disposicions de 1724.

No devia pas ser massa rentable aquest negoci a primers del segle XIX, car s'observa en els clavaris d'aquesta època que molts anys no s'arrenda la neu per falta de postor, i en aquests casos tampoc l'ajuntament se'n fa càrrec.

NOTES

1. Aprofitem l'avinentsa per agrair al Sr. Josep Nuet i Badia la seva desinteressada participació al correspondre'ns amb el seu interessant treball *Els pous de neu del Montseny*, publicat per la revista *Muntanya* (núm. 650) del Centre Excursionista de Catalunya, l'agost de 1970, on se'n dona a conèixer tota mena de detalls sobre l'explotació del glaç i la neu al Montseny, lloc on la possibilitat de subministrar-ne a Barcelona i fins i tot embarcar-ne, va fer que aquesta indústria assolís una rellevant importància. Igualment el nostre agrïment al Sr. Daniel Cardona que també ens ha correspost al fer-nos arribar una publicació de la Unió Excursionista de Sabadell *El parc natural de Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac* per Antoni Ferrando i Roig, on també ens parla d'aquesta indústria tot mostrant amb uns detallats plànols els pous de glaç d'aquella contrada, estant per a nosaltres un interessant element de comparació. Per acabar també hem de fer constar que l'investigador d'aquest article ha estat en Jordi Puntas, director d'aquesta revista, el qual ens va suggerir que ens interesséssim pel pou de glaç de la Pobla, on ell mateix ens va acompanyar. Nosaltres per donar més extensió a l'article vàrem pensar en el de Berga, del qual ja en teníem notícies, i en el decurs d'aquest treball hem pogut també conèixer l'existència del de Bagà, que també hem inserit.
2. Des del mateix pou de Berga encara es pot seguir un curt camí que ens condueix a la riera de Metge. Sembla ser que en aquest punt s'embaixava l'aigua en basses de poc fons deixant que el fred la glaçés. Posteriorment aquest glaç es tallava em mides prefixades per seguidament transportar-ho al pou on el glaç era empouat, separant els blocs del fons i les vores amb branques i palla per evitar pèrdues i tenint també cura d'omplir amb trossos de glaç els forats que poguessin quedar entre aquests. El transport, tan de la riera al pou com d'aquest a la vila, el més segur és que el fessin a bast —que és l'únic que el terreny permetia— valent-se d'un o varis animals, utilitzant sàrries o sarrions aïllats també amb palla si es tractava de glaç o bé amb portadores si el que transportaven era neu.
3. Ens permetem aquesta afirmació pel fet que la documentació consultada ens parla indistintament de glaç i neu. Els pagaments de l'arrendament registrats en el clavari, llevat d'alguna excepció, sempre són per l'arrendament de la neu. Tot i tenir en compte que les condicions climatològiques eren diferents, abastar solament amb glaç les necessitats de la vila amb l'aportació de la riera de Metge gairebé devia ésser impossible en la majoria d'anyades. Tot això fa pensar que el més usual seria empouar amb neu atapeïda, de més fàcil obtenció, reservant el glaç —de més durada— que poguessin haver acumulat pel consum més tardà.

Ramon Corominas i Jaume Corominas, estudiosos de temes berguedans.